

Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ

Αναδιφώντας το χθες (169)

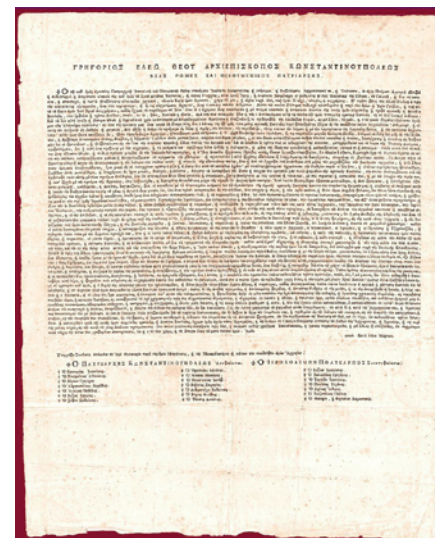
1821: ο αμφιλεγόμενος ρόλος της ηγεσίας της Εκκλησίας (V)

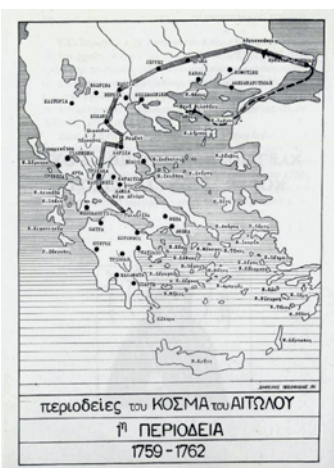
Συνεχίζω και τελειώνω τη δημοσίευσή μου προ 35ετίας άρθρου μου, με το οποίο είχα προσπαθήσει να απαντήσω στα τέσσερα ερωτήματα που είχε θέσει το 1986 ο τότε βουλευτής Ρεθύμνης Γ. Κεφαλογιάννης στον εκπαιδευτικό κόσμο, μετά την παρέμβαση του στον πανηγυρικό της 25^{ης} Μαρτίου στον Μητροπολιτικό ναό. Σήμερα παραθέτω την απάντησή στο τέταρτο ερώτημα που είχε υποβάλει ο αείμνηστος «Γιατρός», που αφορούσε το ρόλο της Εκκλησίας στην επανάσταση του 1821. Στο τέλος κάνω κάποιες συγκρίσεις και διαπιστώσεις για το επίπεδο της ιστορικής έρευνας μετά από τόσες δεκαετίες και επισημαίνω την προσπάθεια δημιουργίας νέων εθνικών μύθων, σε επίπεδο πια τοπικό. Την επόμενη εβδομάδα θα κλείσω τον κύκλο του 1821 με τις προτάσεις που κατέθεσα σε σύσκεψη της Αντιπεριφέρειας για τον εορτασμό της διακοσιετηρίδας από την Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση. Όσο για τον φυσικό καθηγητή που προσπάθησε να απαντήσει προ ημερών στην τοποθέτησή μου για τον ιστορικό ρόλο της Εκκλησίας, εκφράζοντας τις θέσεις της ίδιας, όπως αναπαράγονται σε δεκάδες έντυπα και διαδικτυακούς τόπους, το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να επαναλάβω τον τίτλο του δημοσιεύματος: «η ιστορία είναι σοβαρή υπόθεση για να την εμπιστευτούμε σε μη ιστορικούς».

«4. Να ξεχάσουμε και να μην αναφέρουμε στις νέες γενιές την πραγματική ιστορία και την αλήθεια ότι η Εκκλησία υπήρξε πάντα πρωτοπόρος στις επάλξεις των εθνικών μας αγώνων; Να ξεχάσουμε τον ιστορικό ρόλο της Εκκλησίας στην διατήρηση της γλώσσας και της ιστορίας μας;» Ο ισχυρισμός αυτός είναι τόσο ιστορικά τεκμηριωμένος όσο και οι προηγούμενοι ισχυρισμοί περί Κρυφού Σχολείου, Αγίας Λαύρας κ.λπ. Όσο, άλλωστε, θεμελιωμένοι ήταν αντίστοιχοι ισχυρισμοί κάποιων άλλων, που για επτά ολόκληρα χρόνια με το πιπίλισμά τους προσπάθησαν να μας πείσουν γι' αυτούς... Τα πράγματα εδώ είναι πολύ πιο σύνθετα από τις κορώνες που μπορούμε να εκφωνούμε στους άμβωνες των εκκλησιών και στις έδρες των σχολείων στους πανηγυρικούς (αλλά και μερικές φορές από τον χώρο του εκκλησιασματος). Πολύ σωστά λοιπόν ο συνάδελφος ομιλητής της Μητρόπολης δεν μπήκε στον σύντομο χρόνο της ομιλίας του σε τόσο λεπτά και διαφοροζόμενα ζητήματα, άλλωστε οι ιστορικοί φαίνεται να μην έχουν πει την τελευταία τους λέξη. Προκαταβολικά θα συμφωνήσω με τη γνώμη του ερευνητή της εκκλησιαστικής ιστορίας και καθηγητή του Πανεπιστημίου της Αθήνας **Ν. Β. Τωμαδάκη**.

Την παραθέτω αυτούσια: «Τους Τούρκους, οι οποίοι άριστα εγνώριζαν και αγρύπνως παρηκολούθουν τα γινόμενα, ενδιέφερε βεβαίως η τάξις και η υποταγή των ραγιάδων, την οποίαν εν πολλοίς είχαν αναθέσει εις την Εκκλησίαν, χορηγούντες εις αυτήν τα προνόμια, την νομικήν υπόστασιν και την οικονομικήν δύναμιν (δια της φορολογικής απαλλαγής του κλήρου και των μοναχών και της κατά περίπτωση επί χρήμασι εκδόσεως φεφτάδων και βερατίων). Οι χριστιανοί έπρεπε να είναι νομοταγείς και να υπηρετούν τους αυθέντας των, δι' αυτό δεν έπρεπε να ελατθωθούν επικινδύνως ή να εξαλειφθώ, ότε τα βάρη θα ανελάμβανε η άρχουσα μουσουλμανική τάξις...» (Ιστορία της Εκκλησίας της Κρήτης επί Τουρκοκρατίας, τ. Α', 33). Οι αναγνώστες ας μου επιτρέψουν -εδώ φαντάζομαι την οργή του (ευέξαπτου); βουλευτή μας- αν το απόσπασμα αυτό διαβαζόταν στη γνωστή ομιλία της 25^{ης} Μαρτίου, χωρίς αναφορά στο όνομα του Ν. Τωμαδάκη και αντίθετα την έκπληξή του στο άκουσμα στη συνέχεια του ονόματός του! Όμως τέτοια και άλλα πολλά παιχνίδια επιφυλάσσει η ιστορική έρευνα σ' όσους πιστεύουν ότι μπορούν να την περιορίσουν και να την χρησιμοποήσουν για «αλλότριους σκοπούς».

Η Εκκλησία αντέδρασε και μάλιστα βίαια στις προσπάθειες εξισλαμισμού των πιστών της κι έτσι **συνέβαλε στη διατήρηση της θρησκευτικής αλλά και εθνικής τους συνείδησης**. Αυτό όμως ήταν **υποχρεωμένη να κάνει**, στον βαθμό που ήθελε να διατηρήσει της επιρροή της, το ίδιο το ποίμνιό της. Κι όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, δεν ήταν η ορθόδοξη ιεραρχία που έκανε τις μεγαλύτερες προσπάθειες, αλλά δύο απλοί μοναχοί: ο Νεκτάριος Τέρπος και ο γνωστός Κοσμάς ο Αιτωλός. Η Εκκλησία **καλλιέργησε τα γράμματα** (τουλάχιστον μέχρι το 1790) και **επίτελεσε κοινωνικό έργο**. Κι όποιος ιστορικός υποστηρίζει το αντίθετο, ξεκινά με τις αντίθετες από τον βουλευτή μας προκατασκευασμένες ιδέες, που όμως απαρίζουν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: της ιστορίας των σκοπιμοτήτων. Η καλλιέργεια των γραμμάτων (κολλυγογραμμάτων, αν τα ανάγουμε στα σημερινά μέτρα) ήταν επιβεβλημένη στην Εκκλησία μας, στον βαθμό που δεν ήθελε να δει το χαλί να φεύγει κάτω από τα πόδια της, τη γλώσσα της να μιλιέται από διαρκώς λιγότερους και τους πιστούς της να καταφεύγουν σε μουσουλμανικά ή και καθολικά δόγματα και τεμνίω.

λοπονήσου και Ρουμέλης σε εξεγέρσεις, αντίστοιχες προσπάθειες ιερωμένων στη διάρκεια των δύο Ρωσοτουρκικών πολέμων, περιόδεες πρώην Πατριάρχη Σεραφείμ το 1771, συμμετοχή ιερωμένων στα Ορλωφικά. Αλλά **τον κανόνα αποτελούσε η διατήρηση των κεκτημένων**, η συντήρηση. Μιλάμε βέβαια για την εκκλησιαστική ιεραρχία **κι όχι για τον απόλο κλήρο και το μοναστικό σώμα, που όντας πιο κοντά στον λαό, συμμεριζόταν και συντηρούσε τα όνειρά του για εθνική απελευθέρωση**.

Όσο για την «ελευθερία» της Εκκλησίας, αυτή δεν ήταν άλλη από την «ελευθερία που σαν αίτημα ταυτιζόταν στη συνείδηση της Εκκλησίας αποκλειστικά σχεδόν με τη θρησκευτική (ή, ακόμα απλούστερα, ιεροτελεστική) ελευθερία. Και αυτή παρεχόταν λίγο πολύ από τον Σουλτάνο» (Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ', 124). Παρεκκλίσεις από τη γραμμή παρατηρήθηκαν πολλές: 1648-1669 συμμετοχή αρχιερέων Πε-

Για να δούμε καλύτερα την επαμφοτερίζουσα στάση και τις παλινωδίες της Εκκλησίας, αρκεί, πιστεύω, να μελετήσουμε τη στάση της μπροστά στο φαινόμενο του ευρωπαϊκού και ελληνικού διαφωτισμού (βλ. και Κ. Θ. Δημαρά, Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός, G. P. Henderson, Η αναβίωση του Ελληνικού στοχασμού, Γ. Διζικιριδίη, Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός και το ευρωπαϊκό κενό κ.ά.). Σε μια πρώτη φάση, που τοποθετείται χρονικά μέχρι το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης, οι αντιδράσεις της Εκκλησίας απέναντι στον Διαφωτισμό παρέμειναν αρκετά πράες. Μεμονωμένες καταδικές και αφορισμοί αποτελούσαν εξαιρέσεις (Κοσμά από Καλλίνικο Β', δασκάλου Γιαννακού, Μεθόδου Ανθρακίτη, δασκάλου και οπαδού του Καρτέσιου, που καταδικάστηκε το 1723 ως αιρετικός). Ποιος μπορεί σήμερα να ισχυρισθεί πως μόνη η Καθολική Εκκλησία είχε τον Γαλιλαίο της (στην καλύτερη περίπτωση) ή τον Τζιορντάνο Μπρούνο (στη χειρότερη-δια πυρός θάνατος, εικόνα), όταν δυο χρόνια αργότερα ο Μεθόδιος αναγκάστηκε να υποστεί το μαρτύριο της ορθόδοξης «Ιεράς Εξέτασης»;

Υστερα από μακροχρόνιο εγκλεισμό στα «ορθόδοξα χριστιανικά» μπουντρούμια της Κωνσταντινούπολης, παρουσιάστηκε μπροστά στην Ιερά Σύνοδο και καταδικάστηκε. Έκαψαν μπροστά του τα βιβλία και τις σημειώσεις του. Και μια βδομάδα αργότερα «συναθροίζον λογικούς και φυσικούς και Ευκλείδη και έτερα μαθηματικά»

μου Έλληνας, *Ελληνική Νομαρχία*, 1806). «Σεβασμιότατε. Την ευχήν σου θέλωμεν και τας ευλογίας σου αποδεχόμεθα αλλά τον αφορισμόν και τας κατάρας σου στέλνομεν οπίσω δια να τας μεταχειρισθής όπου πρέπει» (από απάντηση των Σφακιανών σε επιστολή του **Μητροπολίτη Κρήτης** το 1821, που τους απειλούσε με αφορισμούς).

Αποκορύφωμα των σπασμωδικών της ενεργειών αποτελεί ασφαλώς η **καταδίκη του επαναστατικού κηρύγματος του Ρήγα Φεραίου**: «ότι πάντες υπάρχει σαθρότητας εκ των θολερών αυτού εννοιών, της δόγμιας της ορθόδοξου ημών πίστεως εναντιούμενος». Πριν όμως τελειώσουμε με τον ισχυρισμό του βουλευτή μας για το ότι «η Εκκλησία υπήρξε πάντα πρωτοπόρος στις επάλξεις των εθνικών μας αγώνων», παραθέτουμε τρία αποσπάσματα, απευθυνόμενα στην Εκκλησία. «Δεν βλέπετε ότι με αυτήν την κακήν σας και άποτον παρηγορίαν υποχρεώνετε τους Έλληνες αντί να προσπαθήσουν να ελευθερωθούν, εξ εναντίας να την αγαπάωσι;» (Ανυμ-

«Σεβασμιότατε επίσκοπε... Ημεϊς εκάμαμεν σταθεράν απόφασιν και μ' αυτό ν' αποθάνωμεν όλοι ομού, ν' απαλλαγθώμεν τοιαύτης φρικτής τυραννίας. Όθεν και σας παρακαλούμεν του λοιπού να μην μας γράφετε περί τούτων. Ούτε την ευχήν σας ζητούμεν εις τούτο ούτε την κατάραν σας φοβούμεθα» (από απάντηση σε επιστολή του **επισκόπου Χανίων** το 1822, που προσπαθούσε να εκφοβίσει τους επαναστάτες). Εδώ κλείνω την απάντησή μου στην πρό(σ)κληση του Γιάννη Κεφαλογιάννη, σεβασμιότατε και την υπομονή των αναγνώστών. Πιστεύω ν' αποτελέσει έναυσμα ενός «απαρηγόρητου» διαλόγου. Άλλωστε άλλοι είναι αρμοδιότεροι από εμένα να δώσουν πιο τεκμηριωμένες και ολοκληρωμένες απαντήσεις. Αυτοί σαν ειδήμονες θα πρέπει να τονίσουν στον κοινοβουλευτικό μας εκπρόσωπο ότι η ιστορική αλήθεια είναι αίτημα, πρόβλημα για λύση, αναζήτηση της αλήθειας και όχι αναπόδεικτοι ισχυρισμοί, μύθοι, αποσιωπήσεις και σκοπιμότητες. Ότι η ιστορία που δέχεται σκοπιμότητες και προκατασκευασμένα συμπεράσματα δεν είναι πια ιστορία: γίνεται προπαγάνδα για μπαλκόνια. Να γιατί είναι επικίνδυνο να την εμπιστευόμαστε σε πολιτικούς».

Για την ιστορία της ιστορίας αυτής: οι απρόβλεπτες συνέπειες

με σταθερά μακριά, σε απομονωμένα κτηνοτροφικά χωριά, την ίδια στιγμή που συνάδελφοι με λιγότερα μόρια βολέονταν με αποσπάσεις μέσα στην πόλη, δίπλα στα σπίτια τους. Κι αργότερα, επί Μητροτάκη πατρός, δεν επιλέγηκα ως πρώτος υπεύθυνος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, παρ' όλη τη συστηματική ενασχόλησή μου με το θέμα, ενέργεια που έγινε όχι προφανώς προς όφελος των Ρεθεμνιωτόπουλων.

Ο καθηγητής που υπερασπίστηκε με το παραπάνω δημοσίευσά μου ουδέποτε σήκωσε το τηλέφωνό μου, η οποία απαίτησε πολλές ώρες μελέτης και γραφής, προκειμένου να είναι αρκούντως τεκμηριωμένη. Ο Διδασκαλικός Σύλλογος Ρεθύμνης ουδέποτε με υπερασπίστηκε στις επιθέσεις που δέχτηκα από την «εκλείψασα αργότερα» τοπική εφημερίδα, με τις κραυγές «να φύγει από τα σχολεία ο αναρχικός δάσκαλος». Ουδέμια συζήτηση ξεκίνησε στον πνευματικό κόσμο της πόλης, όπως ήλπιζα, ούτε καν από το Ιστορικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κρήτης. Αντίθετα η Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και το Υπηρεσιακό Συμβούλιο ληρομόνησαν τα υπηρεσιακά μου δικαιώματα, κρατώντας

Τα πηλά τα τσιπωμένα, άφηνε τα αναπαχημένα;

Όπωςδήποτε στάθηκα τυχερός, όπως μου διαμήνυσε κοιματάρχη του μακαρίτη κοινοβουλευτικού μας εκπροσώπου, που «δεν έστεψε μερικούς βόσκαρους να μου μάθουν πού παν τα τέσσερα!» Σήμερα χαίρομαι που στο τότε άρθρο μου δεν μπήκαν προσθέτως ούτε κεραία και που το κρίνω, μετά από 35 χρόνια, ως επαρκές, τεκμηριωμένο και όχι ιδιαίτερος επιθετικό. Λυπάμαι μόνο που διαπιστώω ότι ούτε και στην διακοσιετή επέτειο της Επανάστασης δεν ξεκίνησε ουσιαστικός διάλογος, έτσι που να σταματήσουμε να στηριζόμαστε σε εθνικά μυθεύματα και ν' αποκτήσουμε την απαραίτητη εθνική αυτογνωσία. Αντίθετα, βλέπω νέα «κρυφά σχολεία» να εμφανίζονται κάθε τόσο, ιδιαίτερα σε μοναστηριακούς χώρους. Και διαπιστώνω την προσπάθεια αναβίωσης του μύθου που δημιουργήθηκε επί επταετίας, το 1971, για την ανάρτηση επαναστατικού λαβάρου στον Κουρκούλο, τον οποίο είχε κυριολεκτικά συντρίψει ο καθηγητής **Ν. Β. Τωμαδάκης** (εικόνα). Διερωτώμαι όμως κάπου κάπου: Μήπως θα ήταν καλύτερα να εφαρμοζα τη συμβουλή πολλών φίλων, που επιμένουν «Καλιά σου 'τονε να γυρεύεις τη δουλειά σου»;

* Ο Χάρης Στρατιάδακης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr, 2831055031